

Marijan Rastić

Povijesni arhiv Zagreb
Opatička 29
Zagreb

NACIONALNI ARHIVSKI SUSTAV

UDK 930.25(497.5)(094.5)

Stručni članak

Raspravljajući o prijedlogu novoga zakona o zaštiti arhivskoga gradiva i arhivima, autor se u članku ograničio samo na neke aspekte rješavanja jednog od temeljnih pitanja - nacionalnog arhivskog sustava Republike Hrvatske. Autor smatra da okosnicu nacionalnog arhivskog sustava treba da čine Hrvatska arhivska uprava (koju tek treba osnovati) i državni arhivi.

Izrada novog Zakona o zaštiti arhivskog gradiva i arhivima, nalaže nam, u uvjetima stvorenim demokratskim promjenama, preispitivanje mnogih uporišnih točaka postojećeg Zakona o zaštiti arhivske građe i arhivima. Od rješenja koja su normirana postojećim Zakonom, pažnju ćemo usmjeriti samo na:

- dosadašnje organizacijsko ustrojstvo arhivske službe u Republici Hrvatskoj (nacionalni arhivski sustav), zbog potrebe da se ono u prijedlogu novog Zakona učini što učinkovitijim, a u isto vrijeme i *racionalnim*.

U traženju i normiranju novog organizacijskog ustrojstva arhivske službe u Republici Hrvatskoj, koriste se:

- iskustva stečena u provedbi Zakona o zaštiti arhivske građe i arhivima iz 1978. godine,
- uvid u organizacijske sustave arhivske službe u Italiji, Njemačkoj (Bavarska i Baden Württemberg), Francuskoj, Sloveniji i u drugim zemljama,
- komparativnom analizom suvremenog arhivskog zakonodavstva što ju je za potrebe UNESCO-a izradio Eric Katelaar,
- smjernicama za izradu zakonskih propisa i uredaba što ih je spomenutoj analizi pridodao E. Katelaar te

- mišljenjima eksperata Okruglog stola arhiva i MAS-a.

U mnoštvu problema i njihovih rješenja, koje je potrebno normirati u nacionalnom arhivskom sustavu, posebno se ističu:

01. Odabir nadležnog ministarstva za poslove arhivske djelatnosti
02. Hrvatska arhivska uprava (HAU)
03. Jedinственost arhivske službe na području Republike Hrvatske
04. Arhivske ustanove u Republici Hrvatskoj

Ad 01. U okviru normiranja arhivskog sustava Republike je i pitanje izbora ministarstva nadležnog za arhivsku djelatnost. S obzirom na polifunkcionalnost arhivskih ustanova (arhivi imaju upravnu, stručnu, kulturnu i prosvjetnu te znanstvenu funkciju), u obzir dolazi nekoliko ministarstava. Može se desiti, na primjer, da provedbeni propisi koje donosi nadležan ministar za arhive, nemaju željenu težinu kod ustanova koje ovise o drugim ministarstvima. U našoj zemlji (kao uostalom i u drugim zemljama) postoji hijerarhija zakonskih tekstova i provedbenih propisa, od zakona koje donose Sabor i Vlada do onih koje donosi nadležno ministarstvo i niži organi lokalne uprave. Uredbama koje izdaje ministar valja uvijek pretpostaviti uredbe koje donosi viša vlast - "iznadministrarski autoritet", dakle, u konkretnom slučaju Vlada Republike Hrvatske.

Takvog mišljenja bili su i arhivski stručnjaci okupljeni na XIX. sjednici Okruglog stola arhiva.

Takvo opredjeljenje nalazi se i u prijedlogu teksta novog Zakona po kojem bi zaštita arhivskog gradiva bila u nadležnosti Vlade Republike Hrvatske.

Ad 02. Hrvatska arhivska uprava - HAU

Zakonom bi trebalo osnovati Hrvatsku arhivsku upravu, kao organ Vlade Republike Hrvatske. Hrvatska arhivska uprava donosi provedbene propise, te obavlja i upravne, stručne i financijske poslove. Administrativne poslove Hrvatske arhivske uprave obavlja Hrvatski državni arhiv.

Osnivanjem Hrvatske arhivske uprave objedinile bi se sve funkcije koje su sada podijeljene na način:

- upravna, u Ministarstvu kulture i prosvjete;
- stručna, u Hrvatskom državnom arhivu;
- financijska, u Ministarstvu kulture i prosvjete, Sektoru za plan i financije.

Prema navedenom prijedlogu, osnivanjem Hrvatske arhivske uprave, postiglo bi se učinkovito djelovanje arhivske djelatnosti u Republici Hrvatskoj na racionalan način, s obzirom da prijedlog ne predviđa otvaranje većeg broja novih radnih mjesta, već računa na postojeća u okviru onih organa koji sada obavljaju upravne i financijske poslove na razini države (Ministarstvo kulture i HDA). Sustav za kojeg se zalaže novi tekst Zakona, djelatan je u svim zemljama EU i u mnogim drugim zemljama. Bez obzira na različitosti koje proizlaze iz arhivske tradicije u tim zemljama, arhivska uprava (Generalna direkcija

arhiva, direkcija arhiva, ili sve navedene funkcije u središnjoj arhivskoj ustanovi) pokazale su puno opravdanje.

Ad 03. Prijedlog Zakona zalaže se za jedinstvenu arhivsku službu u Republici Hrvatskoj. To između ostalog znači da arhivska služba ima punu nadležnost i nad arhivskim i registraturnim gradivom koje nastaje radom Ministarstva obrane, Ministarstva unutrašnjih poslova, Ministarstva vanjskih poslova i Ureda Predsjednika Republike.

Naime, gradivo koje nastaje radom navedenih ministarstava i Ureda Predsjednika Republike nedjeljivi je dio nacionalnog arhivskog fonda.

Prema odredbama iz članka 13. još uvijek važećeg Zakona o zaštiti arhivske građe i arhivima, gradivo koje nastaje radom bivšeg Republičkog sekretarijata za narodnu obranu i bivšeg Republičkog sekretarijata za unutrašnje poslove *izuzeto* je od odredaba navedenog Zakona.

Zalažući se za normiranje arhivske službe u Republici Hrvatskoj kao jedinstvene službe, smatramo da je donošenje novog Zakona prilika da se uspostavi jedinstvena služba, bez izuzetaka, što je još jedan od bitnih argumenata da Hrvatska arhivska uprava bude organ Vlade Republike Hrvatske, s obzirom na njen interministerijalni značaj. Uostalom, takva je i legislativa i praksa država s razvijenijim arhivskim sustavom i tradicijom.

Ad 04. Prema prijedlogu Zakona, u Republici Hrvatskoj zaštita arhivskog gradiva ostvarivala bi se putem Hrvatske arhivske uprave, Hrvatskog državnog arhiva, državnih arhiva regionalnog značaja i drugih arhiva.

Po prijedlogu Zakona državni arhivi mogu osnivati svoje sabirne centre pod točno utvrđenim kondicijama. Njihov karakter bi morao imati funkcije "međuarhiva".

S obzirom na znatnu liberalizaciju uvjeta za osnivanje novih arhiva, uvjete za njihovo osnivanje utvrđivala bi Hrvatska arhivska uprava kojoj bi pripala i obveza inspekcijskog nadzora nad njihovim stručnim radom.

Treba napomenuti da je bilo i prijedloga da se arhivima u Dubrovniku, Zadru, Pazinu i ev. Rijeci prizna status državnih arhiva, s obzirom da nastavljaju državotvornu tradiciju, dok bi ostali arhivi mogli biti i županijski.

Od takvih se razmišljanja odustalo, jer:

- se predloženim tekstom uređuje jedinstveno financiranje arhiva iz državnog proračuna, uz zadržavanje obveza lokalnih organa uprave da se brinu oko osiguranja adekvatnih spremišnih prostora;

- bi se osnivanjem županijskih arhiva bitno narušila cjelovitost i nadležnost postojećih regionalnih arhivskih ustanova s obzirom na novu teritorijalnu podjelu Republike Hrvatske (1);

- državni arhivi preuzimaju gradivo nastalo radom svih državnih i javnih službi;

- problem preuzimanja arhivskog gradiva nastalog radom državnih sudova u ev. formirane županijske arhive prestaje na taj način postojati.

1. Pregled nadležnosti povijesnih (regionalnih) arhiva u Republici Hrvatskoj prema Odluci o određivanju područja na kojem arhivi obavljaju arhivsku službu (Narodne novine, 28/1963)

Objašnjenje:

- a - Sadašnje stanje
- b - Pregled područja županija prema novoj teritorijalnoj podjeli
- c - Promjene u odnosu na a i b
- d - Sjedišta županije podvučena

Povijesni arhiv Bjelovar

a - Područja bivših općina Križevci, Vrbovec, Čazma, Garešnica, Daruvar, Grubišno polje, Đurđevac i Bjelovar;

b - U područje *Bjelovarsko-bilogorske županije (VII)* ulazi područje bivših općina: Čazma, Garešnica, Daruvar, Grubišno polje i Bjelovar;

c - U područje *Zagrebačke županije (I)* ulazi područje bivše općine Vrbovec;

- U područje *Koprivničko-križevačke županije (VI)* ulazi područje bivše općine Križevci.

Povijesni arhiv Dubrovnik

a - Područja bivših općina Dubrovnik, Korčula i Lastovo

b - U područje *Dubrovačko-neretljanske županije (XIX)* ulazi područje sve tri navedene bivše općine.

Povijesni arhiv Karlovac

a - Područje bivših općina Karlovac, Duga Resa, Ozalj, Ogulin, Vrbovsko, Vojnić, Vrginmost, Slunj, Otočac, Gospić, Titova Korenica, Donji Lapac i Gračac;

b - U područje *Karlovačke županije (IV)* ulazi područje bivših općina Karlovac, Duga Resa, Ozalj, Ogulin i Slunj;

c - U područje *Primorsko-goranske županije (VIII)* ulazi područje bivše općine Vrbovsko;

- U područje *Ličko-senjske županije (IX)* ulazi područje bivših općina Otočac i Gospić;

- U područje *Zadarsko-kninske županije (XIII)* ulazi područje Kotara Knin i bivših općina Titova Korenica, Donji Lapac i Gračac;

- U područje *Sisačko-moslavačke županije (III)* ulazi područje Kotara Glina i bivših općina Glina, Vojnić i Vrginmost.

Povijesni arhiv Osijek

a - Područje bivših općina Beli Manastir, Donji Miholjac, Đakovo, Našice, Osijek, Slavenska Orahovica, Podravska Slatina, Valpovo, Vinkovci, Virovitica, Vukovar i Županja;

b - U područje *Osječko-baranjske županije (XIV)* ulazi područje bivših općina Beli Manastir, Donji Miholjac, Đakovo, Osijek i Valpovo;

c - U područje *Požeško-slavonske županije (XI)* ulazi područje bivše općine Našice;

- U područje *Virovitičko-podravске županije (X)* ulazi područje bivših općina Slavonska Orahovica, Podravska Slatina i Virovitica;

- U područje *Vukovarsko-srijemske županije (XVI)* ulazi područje bivših općina Vinkovci, Vukovar i Županja.

Povijesni arhiv Pazin

a - Područje bivših općina Buje, Buzet, Labin, Novigrad, Pazin, Poreč, Rovinj i Pula;

b - U područje *Istarske županije (XVIII)* ulazi područje svih navedenih bivših općina *Povijesni arhiv Rijeka*

a - Područje bivših općina Cres-Lošinj, Crikvenica, Čabar, Delnice, Krk, Opatija, Rab, Rijeka i Senj;

b - U područje *Primorsko-goranske županije (VIII)* ulazi područje svih bivših općina osim područja bivše općine Senj;

c - U područje *Ličko-senjske županije (IX)* ulazi područje bivše općine Senj.

Povijesni arhiv Sisak

a - Područje bivših općina Dvor, Glina, Ivanić-Grad, Hrvatska Kostajnica, Kutina, Novska, Petrinja i Sisak;

b - U područje *Sisačko-moslavačke županije (III)* ulazi područje bivših općina Ivanić-Grad, Kutina, Novska, Petrinja i Sisak;

c - U istu županiju (područje kotara Glina) ulazi područje bivših općina Dvor, Glina i Hrvatska Kostajnica.

Povijesni arhiv Slavonski Brod

a - Područje bivših općina Slavonski Brod, Slavonska Požega, Nova Gradiška i Pakrac;

b - U područje *Brodsko-posavske županije (XII)* ulazi područje bivših općina Slavonski Brod i Nova Gradiška;

c - U područje *Požeško-slavonske županije (XI)* ulazi područje bivših općina Požega i Pakrac;

Povijesni arhiv Split

a - Područje bivših općina Brač, Hvar, Imotski, Makarska, Metković, Omiš, Ploče, Sinj, Split, Trogir, Vis i Vrgorac;

b - U područje *Splitsko-dalmatinske županije (XVII)* ulazi područje bivših općina Brač, Hvar, Imotski, Omiš, Sinj, Split, Trogir, Vis i Vrgorac;

c - U područje *Dubrovačko-neretljanske županije (XIX)* ulazi područje bivših općina Metković i Ploče.

Povijesni arhiv Varaždin

a - Područje bivših općina Čakovec, Ivanec, Klanjec, Koprivnica, Krapina, Ludbreg, Novi Marof, Pregrada, Varaždin, Zabok i Zlatar Bistrica;

b - U područje *Varaždinske županije (V)* ulazi područje bivših općina Ivanec, Ludbreg, Novi Marof i Varaždin;

c - U područje *Krapinsko-zagorske županije (II)* ulazi područje bivših općina Klanjec, Krapina, Pregrada, Zabok i Zlatar Bistrica;

- U područje *Koprivničko-križevačke županije (VI)* ulazi područje bivše općine Koprivnica;

- U područje *Međimurske županije (XX)* ulazi područje bivše općine Čakovec.

Povijesni arhiv Zadar

a - Područje bivših općina Benkovac, Biograd, Drniš, Knin, Obrovac, Pag, Šibenik i Zadar;

b - U područje *Zadarsko-kninske županije (XIII)* ulazi područje bivših općina Biograd i Zadar;

c - U područje iste županije (područje kotara Knin) ulazi područje bivših općina Benkovac, Knin i Obrovac;

- U područje *Šibenske županije (XV)* ulazi područje bivših općina Drniš i Šibenik;

- U područje *Ličko-senjske županije (IX)* ulazi područje bivše općine Pag.

Povijesni arhiv Zagreb

a - Područje grada Zagreba i bivših općina Donja Stubica, Dugo Selo, Jastrebarsko, Samobor i Sveti Ivan Zelina;

b - U područje *Zagrebačke županije (I)* ulazi područje grada Zagreba i svih bivših općina, te područje bivše općine Vrbovec, osim područja bivše općine Donja Stubica;

c - U područje *Krapinsko-zagorske županije (II)* ulazi područje bivše općine Donja Stubica.

Summary

NATIONAL ARCHIVAL SYSTEM

In standardizing of the National archival system in the new Law about the protection of the archives and archival heritage, the author considers that it should be founded upon the centralisation of the administrative, expert and financial functions in the Croatian Republic Administration for archival activity; upon the unification of the archival service; and upon the State archives as on the holders of the total protection of archival and registrar materials on the territory of the Republic of Croatia. As an appendix to this supplement there is a survey of the new administrative district (*županije*) structure of the Republic of Croatia and existing competence of the historical (regional) archives in Croatia with a suggestion for non-changing of the existed territorial competence of these archival institutions.

Translated by Ivan Dovranić